

Tilaa monelle kielelle

Kansainvälinen *Third Language (L3) Acquisition and Multilingualism* -konferenssi järjestettiin 13.–15.9.2012 Espanjassa Castellónin Jaime I -yliopistossa. International Association of Multilingualism (IAM) -seuran kahdeksanteen L3-konferenssiin osallistui 120 tutkijaa yli 15 maasta pääasiassa Euroopasta mutta myös Aasiasta ja Amerikasta.

IAM on kansainvälinen monikielisyystutkijoiden seura, jonka jäsenten tutkimuskohteisiin kuuluu laaja kirjo sekä yhteiskunnallista että yksilöllistä monikielisyttä käsitteleviä aiheita. Seuran näkemyksen mukaan monikielisyys on laaja käsite, mutta seura painottaa, että kyse on aina useamman kuin kahden kielen osaamisesta. Joukossa on myös tutkijoita, jotka rajaavat monikielisyyden tarkemmin, kuten syntymästä lähtien tapahtuneeksi monen kielen yhtäaikaiseksi omaksumiseksi. Konferenssissa ja sen osallistujien piirissä kieli ja kielet nähdään enimmäkseen perinteisesti: vallalla on kielten lukumäärän laskeminen ja kielten erottaminen toisistaan omiksi jyrkkärajaisiksi entiteeteikseen (vrt. Otsujin ja Pennycookin 2010 *metrolingualism*-näkemys).

L3-konferenssin esitelmien keskeisiä teemoja olivat monikielinen opetus, tunteiden vaikutus kielenoppimiseen, varhainen monikielisyys ja erityisesti kolmi-kielisyys. Ikään kuin punaisena lankana konferenssissa kulki huomio siitä, ettei

monikielisyyden luonnollisuutta vielä ole hyväksytty eikä sille ole annettu tilaa.

Konferenssissa pidettiin yhteensä neljä plenaariesitelmää ja 70 sektioesitelmää. Keskityn tässä katsauksessa plenaariesitelmiin ja muutamaaan sektioesitelmään.

Mahtuuko ihmisen päähän tai oppitunnille enemmän kuin yksi kieli kerrallaan?

Kutsuttuina plenaristeina konferenssissa puhuneet Larissa Aronin, Jasone Cenoz, Ofelia García ja Vivian Cook käsitelivät esitelmissään monikielisyystutkimuksen historiaa ja nykyvaiheita sekä monikielisyttä yksilötasolla ja erityisesti koulukontekstissa. Kaikki plenaristit korostivat erityisesti sitä, ettei monikielistä puhujaa tulisi tarkastella poikkeamana normista.

Haifan yliopistossa tutkijana työskentelevä Larissa Aronin käsitteli plenaariesitelmässään historiallisen ja nykyisen monikielisyyden yhtäläisyyksiä ja eroja sekä pohti nykyisen monikielisyyden muotoja ja erikoispiirteitä. Hän tarkasteli globalisaation myötä syntyneitä uusia tilanteita ja sitä, miten teknologia, ajattelu-tapa ja kielenkäyttö ovat muuttuneet. Sielläkin, missä on jo kauan ollut monikielisyttä, sen muodot ovat muuttuneet ja vaikutus on laajentunut. Alkujaan monikielisyys on ollut rooliltaan pääosin

varhaisia yhteiskuntia täydentävää ja ylläpitävää, kun taas nykyisin monikielisyys on Aroninin mukaan läsnä ihmisten jokapäiväisessä elämässä paljon kokonaisvaltaisemmin.

Baskimaan yliopiston professori Jasone Cenozin plenaariesitelmässä keskeisiä teemoja olivat kieltenoppimisen koulukonteksti, yhä edelleen vahvasti vallalla oleva yksikielisyuden normi ja pyrkimys siihen, että oppilaat puhuvat oppitunnilla vain yhtä kieltä. Cenoz korosti myös monikielisen puhujan koko kielellisen repertuaarin kartoittamisen tärkeyttä. Todellinen kielitaito saattaa olla erinomainen vaihtelevissa sosiaalisissa tilanteissa, vaikka yksittäisen kielen testitulos ei olisikaan. Yksilön kaikki kielet olisikin syytä ottaa huomioon tutkimusta tehtäessä, vaikka holistisuuteen pyrkivä kokonaiskartoitus on työlästä ja vaativaa.

Cenozin kanssa samoilla linjoilla oli New Yorkin yliopiston professori Ofelia García, joka keskittyi erityisesti Yhdysvaltojen, tarkemmin New Yorkin, koulu maailmaan, jossa hänen mukaansa toisen kielen läsnäoloa oppitunnilla on pidetty vähintäänkin ongelmallisena. García käsitteli myös käsite- ja termiongelmaa, joka on monikielisyystutkimuksessa keskeinen. Miten nimittää monen kielen esiintymistä ja rinnakkaineloa? Mikä termi kuvaa samankaltaisia ilmiöitä parhaiten, *cross-linguistic influence*, *code-switching* vai *translanguaging*?

Garcíaan mukaan kieliä ei pitäisi luokitella tiukkoihin L1-, L2- ja L3-kategorioihin, vaan niiden sijaan tulisi puhua dynamisesta kaksi- tai monikielisyudesta. Koodinvaihdosta tai kielten sekoittumisesta pitäisi käyttää nimitystä *sustainable languaging*. Sen hyvässä suomennoksessa onkin termitalkoohaastetta. Garcíaan mu-

kaan kaksikielisyyspedagogiikasta, joka pitää kielet erillään, tulisi siirtyä *translanguaging*-pedagogiikkaan, jossa kielet yhdistyvät luontevasti opetuksessa. (Ks. myös Suni 2012.)

Vaikka aito ja toimiva monikielisyys on ehdottomasti tavoiteltavaa, saattaa monen kielen käyttöön oppitunnilla liittyä havaintojeni mukaan myös käytännön ongelmia. Oppilaat käyttävät toisinaan kieltä oppitunnilla sulkeakseen ulkopuolelle opettajan tai muut oppilaat, jotka eivät osaa heidän puhumaansa kieltä.

Garcíaan esitelmää seurasi hedelmällinen keskustelu, jossa Lontoon Birkbeckin yliopiston professori Jean-Marc Dewaele toi esiin sen, että Euroopassa ollaan pidemmällä monikielisyysajattelussa kuin Yhdysvalloissa. IAM:n puheenjohtaja Ulrike Jessner puolestaan korosti, että monikieliset tilanteet ovat aina kompleksisia ja monikielisyystutkimuksessa on hyvin tärkeää kuvata niitä mahdollisimman tarkasti, vaikka se olisikin vaikeaa.

Newcastlen yliopiston emeritusprofessori Vivian Cook keskittyi esitelmässään tarkastelemaan *multicompetence*-käsitettä. Hän loi katsauksen siihen, miten hänen vuonna 1991 kehittämiensä käsite on muokkaantunut vuosien varrella. Esitelmässään Cook määritteli sen kahden tai useamman kielen läsnäoloksi ihmisen mielessä. Hän korosti, ettei kyseessä ole teoria tai malli, vaan kokonaisvaltainen näkökulma, jonka mukaan monen kielen puhujaa pitäisi tarkastella kokonaisuutena, ei vain yhden kielen kannalta. Cookin *multicompetence*-termin tuoma näkökulma on tärkeä, ja termille olisikin löydettävä hyvä suomennos.

Esitelmiä varhaisesta kolmikielisydestä ja kielenoppimisesta koulukontekstissa

Konferenssin plenaariesitelmien lisäksi monissa sektioesitelmissä tuli esiin, miten yksikielistä puhujaa pidetään edelleenkin koulukontekstissa normina, olipa sitten kyse oppitunnista tai oppikirjoista. Esimerkiksi germanisti Nicole Marx kuvasi esitelmässään sitä ristiriitaista tilaa, joka vallitsee Saksassa saksan kielen äidinkielen (L1) opetuksen käytännön ja oppikirjojen sisällön välillä. Eri osavaltioiden opetussuunnitelmissa mainitaan kyllä monikielisyysihanne ja pyritään kannustamaan oppilaita monikieliseen kielenkäyttöön sekä metalingvistiseen pohdintaan. Saksan äidinkielen oppikirjoihin on siksi upotettu opetussuunnitelmaa noudattaen muutamia tähän aiheeseen liittyviä tehtäviä, jotka kuitenkin ovat keinotekoisia eivätkä vastaa tarkoitusta vaan ovat ikään kuin muodon vuoksi kirjoissa. Suurin osa opettajista ei edes teetä harjoituksia oppilailla vaan hyppää niiden yli, koska ne ovat niin irrallisia ja vaikeasti ymmärrettäviä.

Marx toi hyvin esiin hankaluuden, johon itsekkin olen törmännyt omassa opetustyössäni S2-oppilaiden kanssa. Hyvää tarkoittava tehtävä ”Mitä tämä on sinun äidinkielelläsi?” voi osoittautua hyvin ongelmalliseksi, kun oppilaan vahvimpana pidetty kieli ei olekaan vahva (ks. myös Latomaa 2013). Oppilas ei myöskään välttämättä halua erottua joukosta vaan sulautua ryhmään, jolloin hän saattaa suhtautua tällaisiin tehtäviin kielteisesti.

Koulukontekstissa tapahtuvan kielenoppimisen lisäksi konferenssissa käsiteltiin myös monen kielen omaksumista ennen kouluikää ja erityisesti varhaista

kolmikielisyttä, joka määritellään tiukkarajaisesti syntymästä asti tapahtuvaksi kolmen kielen samanaikaiseksi omaksumiseksi. Varhaisen kolmikielisyypuden tutkimus on lisääntynyt erityisesti 2000-luvulla, ja se on eriytyneenä omaksi tutkimussuunnakseen. Tutkimuksessa ei kuitenkaan vallitse yhtenäistä teoreettis-metodista tarkastelutapaa, vaan sitä tehdään usein monimetodisesti ja lähestytään monista eri näkökulmista (ajankohtaisista tutkimuksista ks. Chevalier 2012).

Konferenssissa varhaista kolmikielisyttä käsitelivät esimerkiksi Satu Rakkolainen-Sossa kielenomaksumisprosessiin liittyvän salakielen näkökulmasta ja Julia D. Barnes, joka esitelmässään ”Childhood multilingualism at home and school: two cases from the Basque country” esitteli kahden Baskimaassa asuvan alakouluikäisen lapsen näkemyksiä heidän omista kielenoppimisprosesseistaan. Barnesin esitelmässä tuli hyvin esiin näiden kolmikielisten informanttien metalingvistisen tietoisuuden kehittyneisyys. Lapset pohivat kieliään ja pystyivät refleктоimaan niitä tarkasti. On kuitenkin syytä miettiä, kenen ääni heidän pohdinnassaan kuuluu. Esitelmää seurasikin vilkas keskustelu siitä, kuinka paljon lasten vastauksiin vaikuttavat ikä, sukupuoli, luonne ja luokkatoverit. Pohdittiin myös, miten lapsen käsityksiin kielestä ja sen oppimisesta saattaa vaikuttaa se, että hänen kielensä ei olekaan prestiisikieli.

Suomalaiset Mikaela Björklund, Siv Björklund ja Kaj Sjöholm esittelivät monikielisyttä ja monikielistä kouluopetusta tutkivien pohjoismaisten asiantuntijoiden RoMME-verkoston, jossa on tutkijoita Norjasta, Ruotsista, Suomesta ja Tanskasta. NordForskin rahoittaman verkoston tutkijat ovat kartoittaneet yh-

dessä eri Pohjoismaiden kielipoliittista tilannetta, maissa tehtävää tutkimusta ja erityisesti CLIL- ja kielikylypyopetuksen tilaa.

RoMME-verkosto pyrkii myös holistisen teoreettisen viitekehyksen luomiseen, mikä on erittäin haasteellista, koska mukana on näkemyksiä ja traditioita niin monelta eri alalta ja monista eri maista. Verkoston tavoitteena on malli, jossa painotetaan monikielisyysnäkökulmaa erityisesti opettajankoulutuksessa (vrt. Aroinin & Ó Laoire 2003). Tavoiteltu viitekehys on myös käytännöllinen: päämääränä on saada kuva globalisaation muovaa- masta monikielisyysilmiöstä yhtäläisyyksineen ja eroineen eri Pohjoismaissa.

Monikielisyysden monet mahdollisuudet

Konferenssin aikana kuultiin lukuisia eri määrittelyjä sille, kuka on monikielinen ja mitä monikielisyys voi olla. Kaksikielisyys on jo kompleksinen ilmiö ja monikielisyys monin verroin kompleksisempi. Monikielisyysyteen vaikuttavat lukemattomat asiat, joiden huomioon ottaminen monikielisyystutkimuksessa on vaikeaa mutta tärkeää.

Vaikka monet tutkijat myöntävätkin, että enemmän kuin kaksi kieltä omaksumisprosessissa ja ihmisen mielessä lisää kompleksisuutta, he käyttävät silti kaksikielisyysteorioita pohjana, mikä on ongelmallista. Tässä yhteydessä korostuu- kin yhtenäisen monen kielen omaksumisen ja oppimisen teorian tarve, joka on erittäin suuri erityisesti varhaisen kolmi-kielisyysden tutkimuksessa. Myös tutkijan asemointi oli monien tämän konferenssin esitelmien ongelma: hyvin harvat esitelmöitsijät asemoivat itsensä tutkimus- kentälle ja määrittelivät käyttämänsä kä-

sitteet tarkasti (asemoinnin ja määritte- lyn tärkeydestä monikielisyystutkimuk- sessa ks. Kemp 2009).

Kuinka monta kieltä sitten mahtuu monikielisyystutkijoiden konferenssiin? Paradoksaalista kyllä, ei kovin monta. Ofelia García oli nimittäin yksi harvoista konferenssin puhujista, joka käytti eng- lannin lisäksi edes jonkin verran toista kieltä, espanjaa. Muutama saksankieliseltä alueelta tullut tutkija toi myös saksalai- sia ääniä kuuluviin, mutta muuten moni-kielisyystutkijoiden konferenssi oli varsin yksikielinen. Tästä yksikielisyudesta käy- tiin keskustelua jo edellisessä konferens- sissa Varsovassa vuonna 2011. Englanti on tietysti nykyinen lingua franca, ja sen do- minanssi selittyy lisäksi sillä, että monet alan tutkijoista toimivat anglistiikan pii- rissä. On kuitenkin sääli, jos edes moni-kielisyystutkijoiden joukossa ei anneta tilaa ja samalla aitoa arvostusta monelle kie- llelle. Jaume I -yliopisto olisi tarjonnut sii- hen hyvät puitteet, onhan siellä käytössä kolme kieltä: katalaani, espanja ja englantia.

Konferenssin pääjärjestäjä Maria Pilar Safont Jordà korosti loppupuheenvuoro- saan yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen merkitystä ja tutkijoiden tärkeää asemaa tiedon välittäjinä erityisesti monikieli- syystutkimuksen näkökulmasta. Jokaisen monikielisyystutkijan olisi ponnisteltava saadakseen tutkimustuloksensa leviä- mään laajalle ja erityisesti päättäjille asti.

Osallistujamäärä oli kansainväliseksi konferenssiksi pieni, ja ehkä juuri siksi ilmapiiri oli erittäin lämminhenkinen ja tunnettujakin asiantuntijoita oli helppo lähestyä. Loppupuheenvuorossaan Ulrike Jessner viittasikin siihen, että konferens- siin osallistujat ovat ”yhtä suurta moni-kielisyystutkijoiden perhettä”. Seuraavan kerran konferenssi järjestetään vuonna 2014 Uppsalassa.

Lähteet

- ARONIN, LARISSA – Ó LAOIRE, MUIRIS 2003: Multilingual students' awareness of their language teacher's other languages. – *Language Awareness* 12 s. 204–219.
- CHEVALIER, SARAH 2012: Active trilingualism in early childhood. The motivating role of caregivers in interaction. – *International Journal of Multilingualism* 9 s. 437–454.
- KEMP, CHARLOTTE 2009: Defining multilingualism – Larissa Aronin & Britta Hufeisen (toim.), *The exploration of multilingualism. Development of research on L3, multilingualism and multiple language acquisition* s. 11–26. Aila Applied Linguistics Series 6. Amsterdam: John Benjamins.
- LATOMAA, SIRKKU 2013: Oma ääni ja toisella kielellä kirjoittaminen. – Elina Harjunen & Riitta Arvilommi (toim.), *Kuinka teksti kirjoitetaan omaksi?* s. 93–104. ÄOL:n vuosikirja. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- OTSUJI, EMI – PENNYCOOK, ALASTAIR 2010: Metrolingualism. Fixity, fluidity and language in flux. – *International Journal of Multilingualism* 7 s. 240–254.
- SUNI, MINNA 2012: Monikielisuuden etnografiaa. – *Virittäjä* 116 s. 492–495.

Kertomus Kotikielen Seuran 137. toimintavuodesta

Seura on perustettu vuonna 1876. Sen tehtävänä on edistää suomen kielen tutkimusta, tuntemusta ja käyttöä. Tällä hetkellä keskeisimpiä toimialoja ovat aikakauslehti *Virittäjän* julkaiseminen sekä kokousten ja symposiumien järjestäminen. Lisäksi Seura myöntää vuosittain rahastoistaan apurahoja ja palkintoja.

Sadantenakolmantenakymmenentenä seitsemäntenä toimintavuotenaan Kotikielen Seura on kokoontunut viisi kertaa. Kokouksissa on käynyt keskimäärin 30 henkeä.

Vuosikokouksessa 14. maaliskuuta 2012 Seuran esimies, dosentti Tiina Onikki-Rantajääskö piti esitelmän ”Onko kansallisuusaatteesta enää mihinkään fennistiikassa?”.

Huhtikuun 20. päivänä järjestettiin teemapäivä *Tieteen kansallinen termipankki – kielitieteen pilotti*. Esimies Tiina Onikki-Rantajääskö avasi teemapäivän, ja professori Lea Laitinen puhui aiheesta ”Omakielisten termien merkitys”, tohtori Kaarina Pitkänen-Heikkilä aiheesta ”Kokemuksia kasvitieteen pilotista” ja maisteri Antti Kanner aiheesta ”Ensyklopediasta terminologiaan oikeustieteen pilotissa”. Erikoistutkija, dosentti Maria Vilkkuna puhui aiheesta ”Miten kielitieteen termejä määritellään?”, tohtori Marja Nenonen aiheesta ”Kielitieteen pilotin käynnistäminen” ja termipankin johtaja Tiina Onikki-Rantajääskö sekä maisteri Antti Kanner aiheesta ”Miten tieteen termipankissa toimitaan?”.